До разової спеціалізованої вченої ради PhD 9166
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2)

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, доцента,
доцента кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка
Шаран Олександри Василівни
на дисертаційну роботу
Шишак Андріани Михайлівни
на тему **«Формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти»**,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 013 Початкова освіта

Актуальність теми дисертаційної роботи. Актуальність теми дисертації Шишак А. М. «Формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти» не викликає сумнівів та зумовлена сучасними трансформаційними процесами в освіті України та зарубіжжя. Цифровізація всіх сфер життя, зокрема освітньої галузі, висуває нові вимоги до початкової школи як фундаментального етапу у формуванні ключових компетентностей учня Нової української школи.

У контексті реалізації Державного стандарту початкової освіти важливо не лише інтегрувати цифрові технології в освітній процес, а й цілеспрямовано формувати у молодших школярів відповідні інформаційно-цифрові уміння. Ці уміння, згідно з Концепцією розвитку цифрових компетентностей, є базовими для становлення сучасного громадянина, здатного до навчання впродовж життя, критичного мислення та відповідальної взаємодії з інформаційним середовищем.

Додатковим чинником, що актуалізує дослідження, є досвід організації дистанційного та змішаного навчання в умовах пандемії COVID-19 та воєнного стану в Україні. Саме в цей період чітко окреслилася потреба в розвитку у молодших школярів не лише технічних навичок роботи з цифровими пристроями, а й інформаційної культури, адаптивності, медіаграмотності.

Зважаючи на зазначене, обрана тема дисертації Шишак А. М. «Формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти» є своєчасною, суспільно значущою та має вагоме науково-практичне підґрунтя, що підтверджує її актуальність у площині модернізації національної освіти в умовах диджиталізації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Фундаментальність дисертації засвідчує її зв'язок з виконанням кафедральної наукової теми «Теоретико-методичні засади розвитку освітніх технологій у закладах дошкільної та початкової освіти (Номер державної реєстрації: 0120U105364)» та завдань перспективного плану розвитку наукового напряму Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Інновації в дошкільній та початковій освіті». Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 4 від 23.11.2021 р.).

Наукова новизна результатів проведеного дослідження. У процесі дослідження дисертанткою вперше:

– визначено та експериментально перевірено педагогічні умови формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти (розвиток позитивної мотивації та ціннісного ставлення молодших школярів до оволодіння інформаційно-цифровими вміннями; формування навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів під час роботи з цифровою інформацією; створення освітньо-розвивального середовища початкової школи для формування у молодших школярів інформаційно-цифрових умінь; стимулювання конструктивно-продуктивної рефлексії під час опрацювання цифрової інформації та онлайн-комунікації у здобувачів початкової освіти);

– змодельовано перебіг реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти, що охоплює такі компоненти: мета, завдання, методологічні підходи (компетентнісний, системний, синергетичний, середовищний,

діяльнісний, аксіологічний), принципи (єдності, цілеспрямованості, систематичності, методичності, індивідуалізації, здоров'язбереження, інтерактивності, гуманізму), педагогічні умови, групи інформаційно-цифрових умінь молодших школярів та їх компоненти як комплексного новоутворення (мотиваційний, змістовий, процесуальний, контрольний), напрями ефективного забезпечення диджиталізації початкової освіти, форми (урок, ранкова зустріч, челендж, флешмоб, дебати, інфохвилинка, офлайн-квест із застосування цифрових засобів, вебквест, майстерклас), методи і прийоми (метод кейсів, метод особистого прикладу педагога, інтерактивні методи, вправи (онлайн та офлайн), дидактичні ігри (онлайн та офлайн), рольові ігри, робота над відеофрагментами, робота над плакатами, робота над оповіданнями, робота над коміксами, бесіди, робота над пам'ятками, метод проєктів, метод самонавчання, рефлексивні вправи), засоби (підручники, цифрові пристрої (комп'ютер, смартфон, планшет, вебкамера, принтер, мікрофон), їх програмне забезпечення, онлайн-застосунки, електронні освітні ресурси, відеоролики, плакати, комікси, пам'ятки, навчальні опори), критерії сформованості інформаційно-цифрових умінь (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-інформаційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-результативний) та їх показники для визначення рівнів сформованості інформаційно-цифрових умінь молодших школярів (низький, середній, достатній та високий), результат.

У процесі дослідження уточнено сутність понять «диджиталізація початкової освіти» та «інформаційно-цифрові вміння молодших школярів»; конкретизовано групи та види інформаційно-цифрових умінь молодших школярів; охарактеризовано диджиталізацію початкової освіти як чинник формування інформаційно-цифрових умінь учнів початкової школи та уточнено напрями її ефективного забезпечення (нормативно-правовий, професійно-компетентнісний, технічно-технологічний та суб'єктності здобувача початкової освіти). Подальшого розвитку набули форми, методи, прийоми та засоби формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Текст дисертації Шишак Андріани Михайлівни свідчить про наукову достовірність отриманих нею результатів. Авторка опрацювала значний обсяг наукових джерел (242 позиції), що дало змогу сформувати власне бачення досліджуваної теми. Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у роботі, мають переконливе обґрунтування, базуються на міцній теоретичній базі, глибокому вивченні матеріалу та критичному аналізі фахової літератури, що не викликає сумнівів у їхній обґрунтованості.

Зміст дисертаційної роботи є логічним та структурованим, чітко корелює з визначеними авторкою метою та п'ятьма завданнями дослідження. Належне розв'язання завдань та загалом високий науково-теоретичний рівень дисертації визначається використанням комплексу теоретичних та емпіричних методів, методів математичної статистики.

На нашу думку, вагомими здобутками дослідження є те, що: здійснено цілісне дослідження проблеми формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти; уточнено та конкретизовано поняття «диджиталізація початкової освіти» та «інформаційно-цифрові уміння молодших школярів», визначено зміст останнього, його складові вміння та компонентну структуру; охарактеризовано диджиталізацію початкової освіти як чинник формування інформаційно-цифрових умінь учнів початкової школи та уточнено напрями її ефективного забезпечення (нормативно-правовий, професійно-компетентнісний, технічно-технологічний та суб'єктності здобувача початкової освіти); спродуковано діагностувальний інструментарій для визначення стану сформованості інформаційно-цифрових умінь молодших школярів на основі розроблених її критеріїв, показників та рівнів; змодельовано перебіг реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти; створено методику реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти.

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (242 найменування), 20 додатків. Робота викладена на 318 сторінках. Обсяг основного тексту становить 190 сторінок.

У вступі дисертації належним чином обґрунтовано вибір теми, розкрито її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано гіпотезу, обґрунтовано доцільність застосування обраних методів дослідження, висвітлено наукову новизну та практичну значущість роботи, а також наведено дані щодо апробації та впровадження отриманих результатів.

Важливим результатом першого розділу є теоретичне осмислення досліджуваної проблеми. Авторка аналізує ключові поняття та терміни в історико-педагогічному контексті, визначає види та групи інформаційно-цифрових умінь, актуальних для учнів початкової школи, а також обґрунтовує вплив процесу диджиталізації початкової освіти на формування зазначених умінь.

У другому розділі розглянуто структурні компоненти інформаційно-цифрових умінь, визначено критерії, показники та рівні їх сформованості, виокремлено педагогічні умови, що сприяють ефективному формуванню зазначених умінь. У підсумку представлено цілісну модель реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти.

У третьому розділі описано практичну реалізацію теоретичних напрацювань. Здійснено діагностику початкового рівня сформованості інформаційно-цифрових умінь у молодших школярів, охарактеризовано зміст, етапи та методику формувального експерименту, а також проаналізовано результати експериментальної роботи. Теоретична інтерпретація отриманих даних підтверджує ефективність запропонованих педагогічних умов, моделі та методики.

Зміст розділів дисертації є логічно завершеним і супроводжується висновками, що узгоджуються з поставленими завданнями та темою дослідження.

Структура і логіка викладу матеріалу відображають послідовність наукового пошуку здобувачки. Стиль викладу засвідчує наукову ерудицію авторки.

У висновках узагальнено результати наукового пошуку, які повністю відповідають визначеним завданням, відзначаються чіткістю, послідовністю та логічною обґрунтованістю.

Дисертаційна робота Шишак А. М. має важливе та широке практичне значення, зокрема: розроблено та впроваджено у практику роботи закладів загальної середньої освіти (І ступінь) методику реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти, що відображена у змісті авторських методичних рекомендацій «Методика формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти»; результати дослідження використовуються у системі підготовки вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти (зокрема, в освітньому процесі соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського національного університету) та у межах роботи Центру післядипломної освіти (під час реалізації освітньої програми підвищення кваліфікації фахівців початкової освіти «Організація освітнього процесу в умовах цифрової трансформації початкової школи»); розроблено діагностичний інструментарій для визначення рівнів сформованості мотиваційного, змістового, процесуального та контрольного компонентів інформаційно-цифрових умінь молодших школярів, а також анкети для учнів та вчителів початкових класів закладу загальної середньої освіти для виявлення критеріїв сформованості інформаційно-цифрових умінь молодших школярів, питання для бесіди з учителями початкових класів закладу загальної середньої освіти про потенціал інформаційно-цифрових умінь, анкету для батьків здобувачів початкової освіти щодо оволодіння їхніми дітьми інформаційно-цифровими вміннями.

Дисертаційна робота Шишак Андріани Михайлівни за своїм змістом та формою є самостійним завершеним дослідженням.

Значення отриманих результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Отримані в дисертації Шишак Андріани Михайлівни результати мають вагоме значення як для розвитку педагогічної науки, так і для освітньої практики. Теоретичне узагальнення понять і розроблена модель реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти поглиблюють сучасні уявлення про інформаційно-цифрову компетентність у системі початкової школи. Запропоновані авторкою педагогічні умови та методика їх упровадження спрямовані на ефективне формування інформаційно-цифрових умінь учнів і можуть бути впроваджені у загальну практику роботи вчителів початкових класів. Результати дослідження мають прикладний характер і можуть бути використані у розробленні навчально-методичних матеріалів, програм цифрової освіти, а також у підготовці й підвищенні кваліфікації педагогічних працівників. Практичне значення отриманих результатів підтверджується успішною апробацією матеріалів дослідження в освітньому процесі школи І ступеня, що засвідчує можливість їх широкого використання в умовах реалізації Концепції Нової української школи.

Впровадження результатів дисертаційної роботи. Результати дослідження впроваджено в освітній процес закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів с. Нижбірок Васильковецької сільської ради Тернопільської області (довідка № 01-18/35 від 10.04.2025), ліцею № 80 Львівської міської ради (довідка № 57 від 14.04.2025), Обсіцької гімназії Березівської сільської ради Сарненського району Рівненської області (довідка № 01-49/63 від 14.04.2025), Підволочиського ліцею Підволочиської селищної ради Тернопільської області (довідка № 53/01-30 від 09.04.2025), Тернопільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 14 ім. Б. Лепкого Тернопільської міської ради Тернопільської області (довідка № 61/02-12 від 19.03.2025), Тернопільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 28 Тернопільської міської ради Тернопільської області (довідка № 34 від 22.04.2025), соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського національного

університету (довідка № 434/18/12 2020-257 від 03.04.2025), що підтверджено наявністю відповідних довідок у Додатку Ш.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Повноту викладу положень, висновків і рекомендацій у дослідженні забезпечує їх апробація через оприлюднення в наукових виданнях та на конференціях різного рівня: основні наукові результати дисертації представлені у 27 публікаціях, з яких 6 розміщено в наукових фахових виданнях України (категорія «Б»), 5 – в зарубіжних періодичних журналах (серед них 2 статті індексовано в Scopus та Web of Science), 15 – у збірниках матеріалів наукових конференцій, а також 1 – у методичних рекомендаціях. Всі ключові положення дисертації знайшли своє відображення в опублікованих працях.

Зміст дисертації повністю відповідає заявленій меті; поставлені завдання виконано в повному обсязі. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам, а наукові положення та рекомендації мають належне обґрунтування, аргументацію та наукову новизну.

Дотримання норм академічної доброчесності. Під час аналізу дисертації не виявлено жодних порушень академічної доброчесності, зокрема проявів академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації чи некоректного використання текстових запозичень без відповідного посилання на джерело. Упродовж усього тексту роботи дотримано єдиного стилю викладу. Дисертація є результатом самостійного наукового дослідження, усі висловлені в ній ідеї та наукові положення належать авторці й отримані нею особисто.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Загалом високо оцінюючи наукове та практичне значення дисертаційної роботи, вважаємо за доцільне висловити зауваження та рекомендації, що мають дискусійний характер.

1. У змісті дисертації інформаційно-цифрові вміння молодших школярів визначено як компонент їх інформаційно-цифрової (інформаційно-комунікаційної) компетентності, тому дисертантка у роботі зосередила свою

увагу на характеристиці та порівнянні змісту понять «інформаційно-цифрова компетентність» та «інформаційно-комунікаційна компетентність», які у межах дослідження вважає синонімічними (Додаток А, ст. 242). Однак у науковому просторі, окрім цих двох назв ключових компетентностей молодших школярів, вживають ще такі терміни: «комп'ютерна грамотність», «цифрова компетентність», «інформаційна грамотність», «цифрова грамотність». Доцільно було б здійснити компаративістський аналіз сутності усіх зазначених дефініцій з урахуванням їх еволюції у вітчизняному й зарубіжному освітньому дискурсі, що забезпечило б можливість чітко окреслити термінологічне поле дослідження та уникнути потенційної термінологічної плутанини.

2. Попри чітке виокремлення мотиваційного, змістового, процесуального та контрольного компонентів інформаційно-цифрових умінь молодших школярів (ст. 92), у роботі бракує глибшого аналізу їх взаємозв'язків. Подання схематичного або логічного обґрунтування впливу одного компонента на інші зробило б теоретичну конструкцію більш цілісною й обґрунтованою.

3. У роботі основну увагу зосереджено на позитивному впливі цифрових технологій на особистість молодшого школяра. Було б доцільно більш глибоко дослідити й потенційні ризики: цифрову залежність, інформаційне перевантаження, зниження мотивації до традиційного навчання тощо, а також шляхи їх унеможливлення.

4. Авторка розробила та впровадила в освітній процес початкової школи ефективну методику реалізації педагогічних умов формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів у процесі диджиталізації початкової освіти. Однак у змісті дисертації поза її увагою залишилися інші наукові концепції щодо формування таких умінь у здобувачів початкової освіти (наприклад, технологія формування інформаційно-цифрової компетентності молодших школярів у процесі соціально-педагогічної комунікації). Критичне зіставлення власного підходу з іншими методиками, які існують в Україні та за кордоном, тільки підсилило б наукову обґрунтованість дослідження, дало б змогу краще

виокремити його унікальність, а також показало б переваги чи можливі обмеження авторської методики у ширшому освітньому контексті.

Зазначені зауваження та рекомендації не мають принципового характеру й не змінюють загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, результати якої вирізняються науковою новизною, належним обґрунтуванням і мають як теоретичне, так і практичне значення.

Загальний висновок. Цілісний аналіз дисертації Шишак Андріани Михайлівни «Формування інформаційно-цифрових умінь молодших школярів в умовах диджиталізації початкової освіти» та наукових праць, опублікованих за її результатами, дає підстави стверджувати, що ця робота є самостійною та завершеною науковою працею, яка відзначається науковою новизною, має суттєве теоретичне і практичне значення для педагогічної науки, відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами). Авторка дисертації Шишак Андріана Михайлівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 013 Початкова освіта галузі знань 01 Освіта / Педагогіка.

Офіційний опонент:
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету
імені Івана Франка Олександра ШАРАН

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ВІДДІЛ КАДРІВ
ЗКПО 02070898 • УКРАЇНА •

Підпис Шаран О.В
ПІДТВЕРДЖУЮ
Нач. ВК ЛНУ ім. І. Франка